

szerzők kiemelt szedéssel utaltak a részletes életrajzot közlő oldal(ak)ra.

Sajnálatos módon kimaradt az összeállításból a megyei munkástanács elnökhelyettese, Steigerwald Ottó életrajza. Ez annál érthetlenebb, mert nevezett országos hírnévre tett szert, amikor a megyei küldöttség vezetőjeként a munkásküldöttek országos értekezletén megjelentek a salgótarjáni véres eseményekről tájékoztatta. Hasonló hiányok minden bizonnyal előfordulnak még, ennyi adat mellett ez elkerülhetetlen volt. A kisebb-nagyobb elírások (pl. Koltai Vilmos honvéd ezredes összekeverése egy rendőrőrnaggyal) ellenére a kiadvány lenyűgöző adatgazdagságával kárpótolja a felhasználókat. A segédkönyvek műfajának megfelelően nélküli ugyan az

adatok lelőhelyének megnevezését, a szerzők állítása szerint azonban a kéziratban a pontos jelzetek megtalálhatók és bárki által ellenőrizhetők.

A tervbe vett dokumentumkötet lábjegyzeteiből, segédapparátusából rendkívül jól használható kézikönyv állt össze, amely segíti a helytörténeti kutatást, ugyanakkor felhasználható az iskolai oktatás különböző fokozataiban is. De ha csak annyi haszna lesz, hogy a megye 1956-os története iránt érdeklődő olvasók ismereteit bővíti, felkeltve érdeklődésüket az eredeti dokumentumok iránt, már nem végeztek hiábavaló munkát a szerzők.

Markó György

Helyreigazítás

Az itt következő könyvismertetés, rejtélyes okokból, csonkán jelent meg folyóiratunk előző, 1997/1. számában. Elnézést kérünk Olvasóinktól és az érdeemes Szerzőtől; az ismertetést ezúttal teljes terjedelmében közöljük.

A szerkesztőség

PATAKY IVÁN

A VONAKODÓ SZÖVETSÉGES

(Zrínyi Kiadó Budapest, 1996. 171 o.)

A Magyar Néphadsereg tevékenységét az 1968-as csehszlovákiai eseményekben a magyar (had)történetírás eddig még nem dolgozta fel. Ezen nem is lehet nagyon csodálkozni, hiszen az „akcióval” összefüggő valamennyi katonai iratanyagot sokáig a vezérkarnál tárolták. Az okmányokat „Különösen fontos, szigorúan titkos” jelzéssel látták el és a téma kutatását nem engedélyezték. Csak az utóbbi néhány évben

nyílt lehetőség arra, hogy e gondosan tárolt és zárolt iratokat egy-két kutató mégis csak vizsgálat tárgyává tehesse.

A magyar hadsereg alakulatainak 1968-as tevékenysége a tabutémák közé tartozott, a megtörténeteket „bibliai homály” fedte. Ezeket az eseményeket a filmművészet is csak az elmúlt években választotta témaként. Gothár Péter: „Melodráma” című játékfilmje 1990-ben, Tolmár Tamás: „Táncdalfesztivál után”

című dokumentumfilmje pedig 1991-ben készült el.

Mindenképpen csak üdvözölni lehet Pataky Ivánt, aki a Magyar Néphadsereg Csehszlovákia 1968-as megszállásában való közreműködését könyv alakban is összefoglalta és „A vonakodó szövetséges” címmel megjelentette. Úttörő munkát végzett, hiszen e téma tudományos feldolgozását és könyvként történő kiadását elsőként végezte el.

A több évig tartó következetes kutatás részeredményeit az *Új Honvédségi Szemle* 1991/8-10., 1992/3. és a *Magyar Honvéd* 1991/33-37. számaiban is publikálta.

A szerző feldolgozta a Magyarországon fellelhető szinte összes levéltári és könyvészeti anyagot és a külföldi anyagokból felkutatható – elsősorban cseh – publikációk jelentős részét. A téma első összefoglalását még akkor is figyelemre méltó eredményként kell elkönyvelnünk, ha tudjuk, hogy oroszországi levéltári anyagok nem épülhettek be Pataky Iván könyvébe. Mivel ezek az okmányok még nem kutathatók, a könyv egyes megállapításai a későbbiek során minden bizonnyal módosulhatnak.

A 21 fejezetből álló, bőséges – 332 jegyzettel ellátott – munka szerkezetileg két részre bontható. Az első rész (1–6. fejezet) az előzményeket, a brezsnyevi vezetés próbálkozásait tartalmazza, amelyek az egyre jobban „ellenforradalmi irányba” eltérő csehszlovák politika – Moszkva által kívánatos mértékű – visszatérésére irányultak, valamint a Magyar Népköztársaság döntéseit meghatározó Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának kezdetben bizonytalankodó, vonakodó, de a megszállást végül is támogató ténykedéseit. A második egység (7–21. fejezet) a Csehszlovákia megszállására kijelölt magyar erők felkészítését, a hadművelési terveket, az alakulatok átcsoportosítását, a hadművelési területre történő irányítását, a feladatokat, végül a Magyarországra történő visszairányítását vázolja.

Csehszlovákiában 1968-ban a meglévő szocialista rendszer demokratikusabbá tételét célul tűző mozgalom („Prágai tavasz”)

körvonalai kezdtek kibontakozni. A reformerök – élükön többek között Alexander Dubčekkal és Oldrich Černikkel – elképzeléseiket nem tudták valóra váltani, mert azokat megakadályozta az őt – magát szocialistának valló – ország (Bulgária, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió) együttes fellépése.

Csehszlovákia megszállásában a szövetséges (szocialista) országok mintegy 25 hadosztálya vett részt kb. 250 000 katonával.

A magyar csapatok 1968-as csehszlovákiai akciójával összefüggő iratanyag a „Zala gyakorlat” fedőnevet viseli.

Csehszlovákia megszállására magyar részről a 8. gépkocsizó lövészhadosztályt (Zalaegerszeg) jelölték ki. A magasabbegység parancsnoka: Lakatos Béla vezérőrnagy volt. A feladat végrehajtása érdekében bizonyos korrekciókat kellett a köteléknél végrehajtani. Így például a hadosztály szervezetszerű egységei közül a harcászati rakétaosztály, a harcokocsiezred és a tüzérezred nem vett részt a vállalkozásban.

A harcckészültségi és a mozgósítási feladatok végrehajtása után a hadosztálynak 1968. július 28-án 20.00 óráig kellett elfoglalni a megindulás körletét. (Gödöllő, Aszód, Hatvan térségében.) Itt került a magasabbegység alárendeltségébe a 31. harcokocsiezred (Rétság), a 22. tüzérezred (Cegléd) és a 6. gépkocsizó lövészezred (Eger).

A „Zala gyakorlat” alakulatai kombinált csapatmozgással, (nem pedig kombinált menettel, mint az az 57. oldalon olvasható) – azaz a hadosztály légvédelmi tüzérezrede és a lövészezredek harcokocsi zászlóaljai vasúti szállítással, a többi alakulat és a hadosztály törzse menettel – érte el a kijelölt körletet.

Az 1968. augusztus 20-ai ünnepségek után az először augusztus 22-én megjelent legnagyobb példányszámú napilap, a Népszabadság második oldalán a Magyar Távirati Iroda alábbi szűk jelentését közölte: „A Magyar Néphadsereg egységei, amelyek a szövetséges csapatokkal együtt a Csehszlovákiában kialakult ellenforradalmi fordulat veszélyének elhárítása céljából testvéri segítséget nyújtva tartózkodnak

csehszlovák területen, ellenállásba nem ütközve, személyi és anyagi veszteség nélkül hajtották végre kitűzött feladatukat”. A közleményhez két megjegyzés kívánkozik: 1. nem alakult ki ellenforradalmi fordulat, 2. már a megszállás első napján, az államhatár átlépése után, az Ipoly–hídról lecsúszó harcokosi maga alá temette Bogáth József tartalékos alhadnagyot, aki olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy az életét veszítette.

Pataky Iván a tények szigorú követésével, kronologikus sorrendben taglalja az eseményeket. Az olvasó számára fontos információkat szolgáltatnak a táblázatokban összefoglalt adatok (A szovjet Déli Hadseregcsoport állománya, a 8. gépkocsizó lövészadosztály szervezete, a 8. gépkocsizó lövészadosztály harcértéke, anyagi készletei, kimutatás a hadosztályhoz vezényeltekről stb.) A vadászrepülő csapatok harcértékét tartalmazó táblázat ugyanakkor hibás, téves adatokat tartalmaz!

A megerősített hadosztály létszáma kb. 12 500 főt tett ki; 155 harcokosi, 200 különféle űrméretű tábori és légvédelmi löveg, valamint több mint 2000 különféle gép és harcjármű tartozott a kötelékhez.

A „Zala gyakorlat” állománya 1968. július 28-án 23.00 órától került a Déli Hadseregcsoport alárendeltségébe, amelynek parancsnoka Provalov vezérezredes volt. Attól kezdve a magyar katonai felső vezetés a hadosztállyal nem rendelkezhetett; parancsokat, utasításokat nem adhatott.

A hadosztály három menetvonalon került a körletből előrevonásra, az államhatárt 1968. augusztus 20-án 24.00 órakor lépte át. A magyar csapatoknak Szlovákiában több mint 10 000 km² területet kellett megszállniuk, ahol tíz helyőrséget alakítottak.

Pataky Iván könyvében dokumentumok felhasználásával hitelesen mutatja be a magyar csapatok szlovákiai tevékenységét.

A hadosztály meghatározott feladatainak végrehajtása során ellenállásba nem ütközött, szlovák területen való tartózkodása alatt fegyverhasználatra nem került sor. Csehszlovákia legfelsőbb párt- és állami vezetőinek felhívása alapján – okulva ugyanis a 1956. évi magyar forradalom és

szabadságharc eseményeiből – az ország lakói tartózkodtak a megszálló csapatok elleni fegyveres fellépéstől. Magyar és csehszlovák személyek között fegyveres összetűzés nem volt, így magyar fegyverektől senki sem veszítette életét.

Tény, hogy egy megközelítően háborús állományra feltöltött hadosztály honi területről egy másik országba való átcsoportosítására a második világháború óta nem került sor. Egy ilyen jellegű feladat, amikor több mint 12 000 katonát, 2400 gép- és harcjárművet (lőszerrel, üzemanyaggal és egyéb anyagi készletekkel megrakodva) kell több száz kilométerre előrevonni, a béke időszakában, nyugodt körülmények között sem veszélytelen.

A magyar alakulatok katonai feladataikat eredményesen oldották meg. A szovjet Déli Hadseregcsoport vezetése is elismerően nyilatkozott a magyarokról. Sajnálatos azonban az, hogy a magyar katonákat helytelen politika szolgálatába állították. Az internacionalista segítségnyújtás valójában katonai megszállást jelentett, amely szöges ellentétben állt a nemzetközi joggal, annak megsértését jelentette. A szövetséges országok durván beavatkoztak Csehszlovákia belügyeibe, megakadályozták az ország demokratikus kibontakozását.

A „Zala gyakorlat” sokba került Magyarországnak. Nem csak azért, mert a szövetséges országokkal történő együttes megszállással a nemzetközi szinten hazánk elismertsége, tekintélye csorbult, hanem azért is mert a „feladattal” összefüggésben négy magyar katona és két csehszlovák állampolgár életét veszítette.

A magyar megszállás költségkihatásai mind a mai napig ismeretlenek a közvélemény előtt.

A szerző a könyv végén jó szolgálatot tesz az olvasónak, azáltal, hogy a munkában leggyakrabban előforduló (leginkább katonai) rövidítéseket jegyzék formájában összefoglalja.

A könyv kiadását támogatta a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány, valamint az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások (OKTK)

Alapítvány. A munkát a Zrínyi Kiadó jelentette meg.

Pataký Iván könyve, habár sok adatot, tényt tartalmaz, mégis érdekes olvasmánynak

ígérkezik mindazok számára, akik korunk történelme, hadtörténelme iránt érdeklődnek.

Balló István

VOJENSKÉ DEJINY SLOVENSKA I-III.

I. k.: Bohuš Klein – Alexander Ruttkay – Richard Marsina

II. k.: Vojtech Dangel – Vojtech Kopčan

III. k.: Vojtech Dangel – Vladimír Segeš

(Ministerstvo Obrany SR, Bratislava, 1994–1995–1996.)

Az egy évtizede megjelent Csehszlovákia hadtörténete (Prága, 1986) után immár megindult a közben önállóvá vált Szlovákia hadtörténeti szintézisének (Szlovákia hadtörténete) kiadása is. Ez idáig az első három kötetet vehettük kézbe, az első az őskőkortól 1526-ig terjed, a második az 1526 és 1711 közötti korszakot öleli fel. A harmadik az első világháború kezdetéig jutott el, ami az újkor felgyorsult haditechnikai fejlődését, valamint a kötetek karcsúságát tekintve merész vállalkozásnak tekinthető. A hatodik kötet a tervek szerint 1993-mal fog zárulni.

A már létező kötetek tág, európai és magyarországi keretekben tárgyalják a Szlovákia területét érintő fejleményeket. Részletesen értekeznek az egyes korszakok haditechnikai újításairól, a kézi- és lőfegyverek, a tüzérség és az erődítési rendszerek fejlődéséről, a magasabbegységek diszlokációjáról; mindezt számtalan korabeli metszet, festmény, illetve magyarázó ábra és táblázat teszi szemléletessé viszonylag jó – a színes képek esetében kiváló – minőségben. Sajnálatosan szegényes viszont a térképanyag s mindössze néhány ütközet vázlatát közlik. Ennél is feltűnőbb – legalábbis az első két kötetben – az egész Magyarországot ábrázoló térképek szinte teljes hiánya, ami a szlovák olvasó számára nem segít abban, hogy mai hazáját történelmi összefüggéseiben láthassa, szembesüljön egykori közigazgatási,

hadszervezeti beosztásával. Az újkori részben már találunk igényes, a Monarchia, illetve Magyarország katonai közigazgatását, hadkiegészítési beosztását felmutató térképet is. Általában azonban, kortól függetlenül, a mai Szlovákia, az annak határai közti terület jelenik meg, amivel a magyar olvasó aligha érthet egyet, még ha tudomásul is veszi a szlovákság igényét nemzeti államának múltbeli visszavetítésére. Hosszú és igényes fejezeteket alkotnak az adott korszakok hadseregszervezésének és katonai közigazgatásának kérdései is, majd ez után következnek a főbb hadjáratok, ütközetek sokszor részletekbe bocsátkozó, alapos összefoglalásai. Érdemben a szerzők Szlovákia területével foglalkoznak, csupán felvázolva az egész magyar állam (a török alatt a hódoltság és Erdély) történetének főbb problémáit.

A kötetek gazdag témaanyagot tartalmaznak, még az egyetemes fejlődésre nézve is (megtaláljuk pl. az oszmán hadsereg fizetési viszonyait is, fegyvernemekre lebontva), sajnálatos ugyanakkor, hogy mindezek mellett néhány alapvető tévedés is szerepel. Az egyik áttekintő térkép állítólag Magyarország szétagolódását ábrázolja 1538-as évszámmal, ám a feltüntetett állapot az 1660-as évek elejének felel meg, ha egyáltalán valaha is léteztek együttesen az ábrázolt hatalmi viszonyok (török hódoltság Pápától a Király-hágóig, az északkeleti